

LJUDSKA UNIVERZA SLOVENSKA BISTRICA

JAVNA DELA: POHORJE, HALOZE IN DRAVINJSKE GORICE – NAŠ ŽIVLJENJSKI PROSTOR

VSEBINA:

UVOD.....4

SMRT.....5

UMIRANJE.....5

MRTVAŠKI ODER – PRAVOA.....9

POGREB.....17

SEDMINA.....

TUMBA.....

DANES.....

INFORMATORJI.....

FOTOGRAFJE.....

KAR STE VI – SMO BILI MI

KAR SMO MI – BOSTE TUDI VI

- ŠEGE IN NAVADE NEKOČ OB SMRTI -

SEMINARSKA NALOGA

Mentor:
Maja KANOP, dipl. etnologinja

Avtorja:
Janita ŠUNTNER
Breda TOMAZIN

Slovenska Bistrica, maj 1999

KAR STE VI – SMO BILI MI, KAR SMO MI – BOSTE VI, šege in navade

nekoč ob smrti
Seminarska naloga

Izdajatelj: Ljudska univerza Slovenska Bistrica
Zanj: Vida Lipoglav

Avtorja: Janita Šuntner, Breda Tomazin
Mentor: Maja Kanop, dipl. etnologinja
Jezikovni pregled: Ksenja Gradišnik, prof., Rozalija Špes, prof.,
Oblikoval: Srečko Gujt

Slovenska Bistrica, april 1999

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

393(497.4)

39
KNJIŽNICA JOSIPA VOŠNJAKA
SLOVENSKA BISTRICA
86.652

ŠUNTNER, Janita

Kar ste vi – smo bili mi, kar smo mi – boste tudi vi : šege in navade nekoč ob smrti :
seminarska naloga / avtorja Janita Šuntner, Breda Tomazin. –
Slovenska Bistrica : Ljudska univerza, 1999, - (Javna dela. Pohorje,
Haloze in Dravinjske gorice – naš življenjski prostor)

1. Tomazin, Breda
COBISS – ID 44135681

UVOD

VSEBINA:

Življenjski cikel vsake žive bitje je sestavljen iz rojstva, obdobja življenja in smrti. Čim bolj nam je dano življenje, je s tem tudi obsojen na smrt. Tako moramo na smrt vedno pripraviti. Vsakomur pa namreč izteče čas.	
UVOD.....	4
SMRT.....	5
UMIRANJE.....	5
MRTVAŠKI ODER – PRAVDA.....	9
POGREB.....	17
SEDMINA.....	22
GROB.....	23
TUMBA.....	24
DANES.....	25
INFORMATORJI.....	30
FOTOGRAFIJE.....	31

cerkev Sv. Petra v Raku

Ljudje ostajamo nesmrtni in po svojih delih, ki smo jih v življenju ustvarili. V večini kultur zaznamujemo smrt z obredi, ki so pretežno verske narave. Na Kubajkem so po tradiciji umirajoče osebe pripravljali na smrt tako, da so jim otrili glava, jim umili vse telo in jih namastili v sedeč položaj, da bi duša lažje zapustila telo. Pri katolikih se umirajoči zadnje spove duhovniku svojih grehov in prejme oklevo. Tudi pogreb trupla je v različnih družbah versko pogojen. Na primer v starem Egiptu so trupla mumificirali in jih pripeljali na pravo pokopno življenje. V večini družb pa prevladuje pri pogrebu položaj ali sežig trupla.

V tem knjižnem sklopu bomo opisali šega in navade ob različnih banalnih življenjskih – ob smrtnih primerih, na področju Pohorja pred II. svetovno vojno. Za primerjavo pa sva našli tudi na informatorke, ki je živela v sosednji občini Šmerju pri Jelšah. Ob prebiranju literature o šegah nam je zanimivo predvsem, kakšne so bile te na našem območju, v kolikor so se še ohranile, oz. če jih ljudje še spominjajo.

UVOD

Življenjski cikel vseh živih bitij je sestavljen iz rojstva, obdobja življenja in smrti. Čim je nekomu dano življenje, je s tem tudi obsojen na smrt. Tako moramo na smrt gledati kot na sestavni del življenja, saj se z njo prej ali slej vsi soočimo. Vsakomur se namreč izteče čas.

Slika 1: Smrt, ki drži peščeno uro v opomin, češ »vsakemu se izteče svoj čas«, cerkev Sv. Petra v Rimu

Ljudje ostanemo nesmrtni le po svojih delih, ki smo jih v življenju ustvarili. V večini družb zaznamujejo smrt z obredi, ki so pretežno verske narave. Na Kitajskem so po tradiciji umirajoče posebej pripravljali na smrt tako, da so jim obrili glave, jim umili vse telo in jih namestili v sedeč položaj, da bi duša lažje zapustila telo. Pri katolikih se umirajoči zadnjič spove duhovniku svojih grehov in prejme odvezo. Tudi pogreb trupla je v različnih družbah versko pogojen. Np. v starem Egiptu so trupla munificirali in jih pripravili na pravo posmrtno življenje. V večini družb pa prevladuje pri pogrebu pokop ali sežig trupla.

V tem kratkem sestavku bova opisali šege in navade ob najtežjih trenutkih življenja – ob smrtnih primerih, na področju Pohorja pred II. svetovno vojno. Za primerjavo pa sva naleteli tudi na informatorko, ki je živela v sosednji občini Šmarje pri Jelšah. Ob prebiranju literature o šegah naju je zanimalo predvsem, kakšne so bile te na našem območju, v kolikor so se še ohranile, oz. še jih ljudje še spominjajo.

SMRT

Sova in čuk sta bila že starim Indijancem in Grkom v pradavnini znana kot smrtni ptici, bali so se ju, če sta se pojavili blizu hiš. Takšno verovanje se je ohranilo vse do današnjih dni. Naši ljudje pravijo, da skovikanje sove tri noči napoveduje bližnjo smrt.

Med znanilce smrti pa prištevamo tudi psa.

Informator iz Kalš se spominja, da če je pes ponoči tulil (dva do tri dni prej), je to pomenilo bližnjo smrt v okolici.

Informatorica s Tinja pa je imela natančnejšo razlago :

- če je pes tulil ponoči v zemljo je to naznanjalo mrliča
- če pa je pes tulil v zrak, je to naznanjalo ogenj.

Tudi če pade slika s stene, ima to svoj pomen. To napoveduje, da bo nekdo od bližnjih umrl. Informator s Tinja nam je povedal, da mu je nekoč sredi dne padla slika s stene sama od sebe. Naslednji dan je dobil obvestilo, da mu je umrl bližnji sorodnik.

UMIRANJE

Umirajoči so v večini primerov naredili pred smrtjo oporoko. To so opravili običajno v prisotnosti dveh prič – ponavadi sta bila to dva od sosedov.

Ko bolnik zasluti, da se mu bliža zadnja ura, se prične počasi pripravljati na odhod s tega sveta. Obišče ga duhovnik, ki ga spove, obhaja in če je treba, tudi da v »poslednje sveto olje«. Ta mu pove, da maziljenje ni znamenje, da bo kmalu umrl, temveč znamenje božje pomoči za prenašanje bolezni, skrbi za ozdravitev in odpuščanje grehov. Duhovnik s Polskave se spominja primera, ko je bolan človek po maziljenju dočakal še petindvajset let.

V sobi se za maziljenje pripravi belo pogrnjena miza, križ, dve sveči, blagoslovljena voda in kosmič vate, ki ga po uporabi sežgejo.

K umirajočemu prihajajo sorodniki, sosedje, prijatelji in znanci po slovo. Prihajajo pa tudi vsi, s katerimi se je v življenju kdaj sprl, da se z njimi »spravi«¹. Bolniku so morali na smrtni postelji vse odpustiti, kajti drugače bi umrl zelo težke in strašne smrti. Na Tinju je bila navada, da sta si umirajoči in sprti podala roke kot znak odpuščanja. Velikokrat umirajoči že ni mogel več govoriti in je zato samo prikimal.

Na Tinju se spominjajo dogodka, ko je neki umirajoči čakal skoraj tri mesece na svojega vnuka, na katerega je bil zelo navezan, da bi se še poslovil od njega. Vnuk je bil namreč v vojski in ni mogel priti prej. Ko sta se končno videla, je umirajoči še isti dan mirno umrl.

Umirajočemu pa ne olajšujejo smrti samo z odpuščanjem. Bolnik včasih ne umre lahko, temveč šele po dolгих, mučnih bojih s smrtjo. V takšnih trenutkih so domači in

¹ spoprijatelji

drugi bližnji molili za »lahko smrt«. Umirajočemu pa so velikokrat lajšali smrt s cerkvenimi oz. nabožnimi predmeti:

- v roke so mu dali nabožno - blagoslovljeno svečo, ki so jo prinesli s kakšne božje poti. Če sveče ni mogel več držati v rokah, mu je to pomagal kdo od domačih, ali pa so svečo postavili ob posteljo
- umirajočega kropijo z blagoslovljeno vodo (kropijo pa tudi po hiši, da preženejo zle duhove, ki ovirajo lahko smrt)
- v roke so mu dali tudi blagoslovljen križ
- na Tinju pa so težko umirajočemu šli zvonit s cerkvenim zvonom in kot pravijo informatorji, je ta ob zvonjenju mirno izdihnil.

Če je umiral otrok, ga je držala v naročju mati ali oče. V okolici Tinja se spominjajo, da je neko leto umrlo celo sedem otrok, ki so zboleli za škrlatinko in davico. Smrt otroka pa je pomenila najhujše trenutke, ki so jih preživljali svojci v družini.

V okolici Tinja so za molitve umirajočemu vedno klicali gospo Urško iz Turiške vasi. Ta gospa je bila zelo verna in se je že pred II. svetovno vojno odpravila sama na romanje v Jeruzalem (takrat je potovala sama brez agencije in brez udobnih prevoznih sredstev, zato je bilo njeno potovanje dolgo, naporno in zelo nevarno, a ga je z božjo pomočjo vseeno zmogla).

Mrtvemur človeku so v naših krajih pravili »mrtvec, mrlič«. Danes mu pa pravimo pokojnik, pokojnica ali rajnik, rajnica (mišljeno kot prebivalec raja).

Da pa je človek mrtev so ugotavljali po utripu, po očeh – ki so jih kar najhitreje zaprli. Na Kalšah je oči zaprl najbližji sosed, na Tinju pa eden od domačih. V trenutku, ko je umirajoči izdihnil, so povsod ustavili stensko uro in jo pognali v tek šele, ko so prišli domov s pogreba. S tem so pokazali oz. označili, kdaj se je iztekla pokojnikova zadnja ura. Tedaj so zbudili tudi vse domače, če so spali, in jim povedali, »da imajo mrliča pod streho«. Nato je odšel eden od domačih oznanit duhovniku, da je začelo zvoniti k mrliču. Če pa je bila podružnična cerkev bližja, pa so zvonili mrliču kar sami. Če je bil pokojnik moški, se je začelo zvoniti z velikim zvonom, če pa je umrla ženska, pa so začeli zvoniti s srednjim zvonom. Za otroka pa so začeli zvoniti z najmanjšim zvonom. Zvonilo se je trikrat po pet minut z minutnim premorom. V navadi je bilo, da se je zvonilo ob:

- sedmih zjutraj
- ob dvanajstih
- proti večeru pa ob takšni uri, da se je zvonjenje pred mrakom končalo, to pa je bilo odvisno od letnega časa

Dokler še ni bilo zdravniških mrtvooglednikov, je hodil v okolico Tinja moški iz Bistrice, ki je ugotavljal oz. preverjal, če je pokojni res mrtev. Ker pa so ob prekopi

pokojnih velikokrat ugotovili drugačno lego, so sklepali, da rajni še ni bil mrtev, ampak le klinično mrtev. Pogosto so po ostankih pokojnika tako ugotovili, da je imel skrčene noge in pogrizene roke. Pa tudi velikokrat se je govorilo, da so mimoidoči na dan pogreba ali kakšen dan kasneje, slišali kričanje iz grobov. Vendar grobov ob takšnih slučajih nikoli niso odkopali, češ »Pusti rajnega pri miru«. Zaradi tega je Cerkev uvedla »zlatno iglo«, s katero je pooblaščen opravił punkcijo – pokojnemu z iglo prebodel v srce, da je bila smrt tako sigurnejša .

Danes, ko delo mrtvooglednikov opravljajo pooblaščeni zdravniki, igel ne uporabljajo več. Smrt ugotavljajo na sledeče načine:

1. splošen pregled trupla pokojnega

- barva kože
- mrliške lise, ki nastanejo na spodnjih straneh telesa
- pregled oči, ki se ob dotiku s predmetom ne smejo premakniti
- mrliška okorelost mišic (te so v začetku mehke in prehajajo v trdo stanje; čim bolj je mrzlo, prej mišice otrdijo, nato pa v določenem času zopet preidejo v mehko stanje – čas pa je zopet odvisen od temperature)

2. pregled in poslušanje bitja srca in utripa žile

3. poslušanje dihanja – lahko se ugotavlja tudi z ogledalom (ogledalo postavijo pred usta in se ob primeru smrti ne sme orositi)

Smrt pokojnika so sorodniki in bližnji sprejeli z besedami: »Bog se usmili njegove duše« ali »Bog mu daj večni pokoj in večna luč naj mu sveti«.

Navada je bila, da so hitro, ko so ugotovili, da imajo pokojnika v hiši, poklicali soseda, ki ga je nato umil. Če je bil pokojnik moški, ga je umil sosed, v primeru pokojnice pa je to storila soseda. Čeprav je to bilo zelo neprijetno delo, se to ni smelo odkloniti, saj bi to pomenilo slabo znamenje. V Kalšah je sicer pokojnega lahko umil eden od domačih, a le sposobnost, če bo to delo lahko opravil, je bila vprašljiva. Pokojnega so umili z milom in s cunjjo ter ga nato preoblekli v »pražnjo²« obleko. Umili ga je bilo vsekakor treba, sicer ne bi prišel v nebesa. Otroka so vedno umivali starši. Vodo, s katero so umili pokojnega, so zlili stran od hiše, ker tam, kamor so vodo zlili, ni smel nihče hoditi, da ne bi prebudili duha umrlega.

Na Kalšah so britvico, s katero so brili pokojnega, vrgli v stran, oz. so jo zažgali. Na Tinju pa so britvico sicer razkužili, vendar so jo še naprej uporabljali (predvsem zaradi revščine), ali pa so jo hranili za spomin na pokojnega .

Pokojnega so velikokrat oblekli kar v poročno obleko, če mu je bila ta še prav in uporabna. Drugače pa so pokojnemu oblekli »mašno obleko oz. pražnjo obleko«. Ni

² nedeljska

pa bilo nujno, da je bila ta obleka črne barve. Pokojnicam so na glavo dali »židane rute«³.

Slika 2: Pokojnica z »židano ruto« iz Šmarja

Če je umrl fant, so ga oblekli v črno, dekline v belo obleko. V belo obleko so oblekli tudi mrtvega otroka. Dekletu in otroku so naredili na glavo venček, ki je bil ali iz belega svežega cvetja, iz suhih belih rož ali pa iz povoščenih papirnatih rož. Prav takšen venček je bil običajno še na križu. V Šmarju pri Jelšah pa so mlajšim neporočenim ženskam dali na glavo venček iz »mirta«. To je bil venček iz belih rož, narejenih iz blaga in nato tanko povoskan. Takšni kupljeni venčki so se uporabljali tudi za obhajilo, birmo in poroko. Če je šlo za poročenega pokojnika, ponavadi pustijo poročne prstane na roki, se je pa tudi že zgodilo, da si je ga pokojnikov partner ohranil za spomin. Uhanje so si običajno hranili za spomin ožji sorodniki. V okolici Šmarja so nekaj časa puščali prstane pokojniku na roki, potem ko se je začelo govoriti, da grobarji po pogrebu odpirajo »truge«⁴ in pobirajo zlato, potem prstanov in drugih dragocenih predmetov niso več puščali pokojniku. Glede zobnih protez pa informatorji pravijo, da so jih pustili pokojnikom, kajti govorilo se je, da pokojniku ni dobro nič vzeti, razen tistega, kar je pokojnik izrecno želel.

Takoj po smrti so po hiši prenehali z vsemi hišnimi opravili. Vsa zunanja dela so bila strogo prepovedana, kajti za hišo je to bil žalosten praznik in čas žalovanja. Opravljala so se le najnujnejša opravila, ki so bila v zvezi z živino in kuhanjem. To je trajalo tri dni, pa še ta najnujnejša opravila so večkrat opravili sosedje ali sorodniki.

³ rute za nošenje ob nedeljah in praznikih

⁴ pogrebne krste

Najprej pa so postorili vse okrog pokojnika – umili so ga, preoblekli in dali na »pravdo«.⁵

Navada je bila, da so sosedje spekli kruh za sedmino in za goste, ki so prišli mrliču molit. Razen tega so bili sosedje zadolženi za zakol živali, ki je bila namenjena za sedmino.

Po gospodarjevi smrti so v okolici Kalš premešali vse žitno zrnje. To so delali zato, da ne bi izgubilo plodnosti in da bi bolje obrodilo.

Novico, da imajo mrliča v hiši, so najprej sporočili do sosedov in do duhovnika – da je začelo mrliču čimprej zvoniti, ter do bližnjih in daljnih sorodnikov. Informator iz Kalš se spominja, da so v zimskem času porabili tudi do dva dni, da so obvestili vse sorodnike. Običajno so šli vabit na pogreb v več smeri, da so bili vsi čimprej obveščeni o smrti (np. eden na Urh, drugi na Črešnjevci, tretji v Fram). Običajno so ob takšnih vabljenjih dobili kaj malega v dar – od kosa mesa, kruha pa tudi kakšen denar so kje dobili. Čeprav je bila pot velikokrat zelo dolga in naporna so radi šli, saj so ob tej priložnosti prišli v stik z drugimi ljudmi, ki so jih sicer redkeje videli. Vabili pa so jih z besedami: « Pridite na pogreb, umrl je ... ».

Iz okolice Kalš in Tinja sta vedno na pogreb in sedmino prišla po dva iz vsake vabljenega hiše, v Šmarju pa vabljenja niso poznali in je na pogreb prišel vsak, ki je hotel in želel, na sedmino pa le povabljeni. Zraven so prinesli doma narejene vence iz smrečja in pušpana, vanje je bilo zataknjeno cvetje. Pozimi, ko ni bilo svežega cvetja, so uporabljali papirnato (včasih povoščeno) ali pa plastično (v Šmarju), v sezoni rož pa sveže cvetje. Zraven cvetja so bili še trakovi, za poročene so bili črni, za neporočene pa beli. Na Tinju so iz papirja izrezovale ženske zadnji pozdrav, katerega so prilepile na trak. Prilepile so ga z moko, pomešano z vodo.

V vseh treh krajih, kjer sva imeli informatorje, ležijo še danes pokojni doma, le da uporabljajo veliko manj šeg in navad kot nekoč. Tudi če umrejo v bolnišnici, ležijo do pogreba doma. Drugače pa je to v mestih, ko danes skoraj prav vsi pokojni ležijo v mrliških vežicah.

MRTVAŠKI ODER - PRAVDA

Pred II. svetovno vojno so vsi mrliča ležali doma v svoji hiši. Izjeme so bili le tisti, ki niso imeli svojega doma oziroma svojcev. Le te so odpeljali v mrliško vežico, ki je bila zraven pokopališča. Ob primeru smrti so svojci umrlega kupili v mestu krsto z vso potrebno opremo (pri nas v Slov.Bistrici).

Ljudje s Pohorja pa so dali narediti krste mizarju, saj so doma imeli veliko lesa, marsikateri pa si je že sam prej izbral les, iz katerega naj bi bila njegova krsta. Izdelava takšne krste je trajala dan do dva dni. Do izdelave krste pa je pokojnik ležal na mrliškem odru, ki so ga v naših krajih imenovali *pravda*.

To je bila pravzaprav velika miza, ki se je raztegnila. To so prekrili z velikim, posebej za to doma narejenim prtom iz lanu. Marsikateri številne družine so imele te prte

⁵ mrtvaški oder

doma in so prehajali iz roda v rod (Kočno, Kalše, Polskava). Na Pohorju pa teh prtov niso imeli vsi, ampak so si jih ob smrti sposojali od sosedov ali prijateljev.

Slika 3: Mrliški prt na pravdi

Mrliški prt so ob straneh okrasili z rožami, v poletnem času so bile to hišne rože, v zimskem času pa so bile narejene iz krep papirja. V barvi pa so se morale ujemati z mrličem. Če je umrl otrok, fant ali dekle, so rože morale biti bele, za poročene pa so lahko bile druge barve. Ob vzglavju so dali pokojniku »pošter«,⁶ ki je bil njegova osebna last, le tega pa so morali ob odhodu pokojnika iz hiše obvezno zažgati. Za pravdo (ob vzglavju) so postavili mizico, prekrito s prtom, na njega pa levo in desno svečnika s svečo, v sredino pa majhen hišni križ. Tam, kjer svečnikov niso imeli doma, so si jih lahko izposodili v župnišču. Obvezno sta morali goreti dve sveči, lahko pa so bile tudi štiri.

Na tako pripravljeno *pravdo* so položili umitega in lepo oblečenega pokojnika. Ležati pa je moral tako, da so noge gledale zmeraj proti vratom, pravijo, da zaradi lepšega.

Ob glavi so mu postavili kozarec z blagoslovljeno vodo, vanjo pa vejico pušpana, da so ga z njo kropili. Vodo so dobili v cerkvi iz škropilnic, nekateri pa so vsako leto na svete tri kralje (6.1.) nesli vodo blagoslovit in jo kasneje v steklenički hranili za hude ure doma. Pokojnika so pokrili s posebnim prtom »tintuhom«,⁷ ta je bil za poročene črne, za otroke, fante in dekleta pa bele barve. Ko so ljudje hodili pokojnika kropit, so *tintuh* pri obrazu odgrnili, pokropili in zopet zagnili.

⁶ vzglavnik

⁷ mrliški prt

Na nogah pokojnika je ležal venec, ki so darovali ožji svojci (mož, žena, mati, otroci) in je bil glede barve cvetja primeren pokojniku in letnemu času. Sobo, v kateri je bila pravda, so prej očistili in vsa okna zatemnili (na Pohorju s temnim blagom, v Šmarju pa s črnim papirjem).

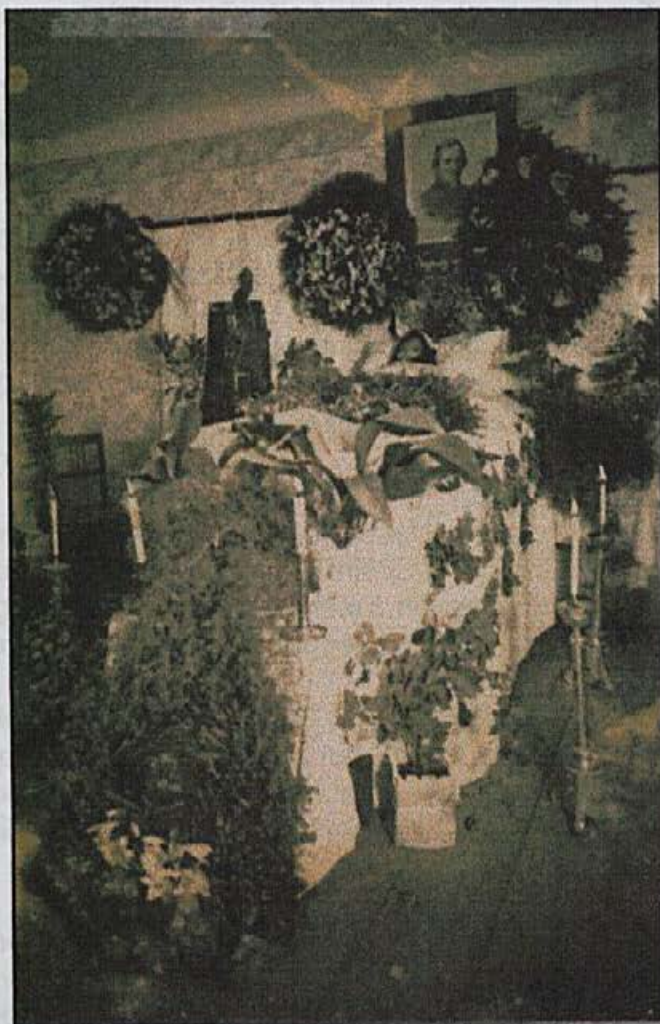

Slika 4: Svečnika in križ, ki sta bila nekoč na pravdah

Slika 5: Pokojnica iz Šmarja leta 1944, na že okrašeni pravdi

Okrasili so jo tudi s hišnimi lončnicami - asparagusi). Kjer pa doma niso imeli veliko rož, so si jih izposodili pri sosedih. Večkrat pa so te lončnice ovenele, saj je bil zrak v sobi zadušljiv, posebno v poletnem času, sobe pa niso smeli zračiti in so bila lahko odprta samo vrata.

Slika 6: Pokojnica na okrašeni pravdi v Šmarju pri Jelšah

Tako je pokojnik ležal na pravdi, dokler mizar ni izdelal krste. To pa je lahko trajalo celo do pogreba in so ga šele takrat položili v krsto.

Pokojni je moral ležati 48 ur oz. dve noči, nato pa je bil pogreb (v zimskem času lahko tudi tri noči). Krste so bile pobarvane belo, rjavo ali črno, odvisno od pokojnika. Okrašene so bile z okraski, ki so jih za to posebej kupili. Pokrivalo krste je imelo zlat ali srebrn trak, na zunanosti krste pri vzglavju pa je bil zlat ali srebrn križ. Krste so se med seboj zelo razlikovale, saj so bogatejši ljudje imeli lepše. Bile so iz tršega lesa (hrast, kostanj) in bolj okrašene, medtem ko so revnejši imeli grobo izdelane krste, manj okrašene in iz mehkega lesa (smreka, hojka). V krsto je mizar dal skobljence, ki so nastali pri izdelavi, le te pa so pokrili z belo rjuho. V Šmarju pri Jelšah so delali iz skobljencev vzglavnike za umrlega. Kadar je bilo skobljencev premalo za vzglavje (pri revnejših), so za to uporabili slamo ali predivo. Če pa jih je bilo preveč (pri

bogatejših), so te morali obvezno zažgati. Ljudje, ki so krste kupili v mestu, so pokojnika vanjo položili takoj, ko so krsto pripeljali domov. V našem okolišu krste imenujejo »truge«. Kupljene krste so že imele vse potrebne okraske, *tintuh* ter skobljence, ki so bili prekriti s posebno rjuho (danes jih v krstah več ni).

Ko je človek umrl, so mu takoj zaprli oči, če je le-te imel odprte. To so storili tako, da so mu s prsti držali oči nekaj časa skupaj, ponekod pa so mu na veke položili tudi kovanec. Menili so namreč, da bo iz tiste smeri, v katero gleda pokojnik, kasneje prvi mrlič. V Šmarju so za pokojnika z odprtimi očmi govorili, da gleda, kdo vse je prišel k njemu molit.

Roke so pokojniku sklenili in nanje položili rožni venec. Nekaterim pokojnikom pa so roke in palce na nogah zvezali skupaj, da so otrdele in niso šle narazen. Ko so te otrdele, pa so jih razvezali. Tistim, ki so imeli usta odprta, so zvezali ruto ali šal okrog glave in mu jo odstranili šele tedaj, ko je bil popolnoma trd, in to zaradi lepšega izgleda pokojnika. Za mrlič, ki se je držal na smeh, so pravili, da je imel lahko smrt, da je zadovoljen in srečen ter da je že v nebesih. Tudi kadar je ležala na mrliškem odru noseča žena, ni bilo nobenih izjem.

Pokojnika, ki je ležal v krsti, so zmeraj lepo oblekli. Na nogah so imeli le nogavice, ki pa so morale biti nove. Ljudje iz okolice Tinja pa so jim obuli posebne copate, ki so bili narejeni iz črnega blaga in so izgledali kot nekakšni natikači, te so lahko kupili v trgovinah. Tudi v Šmarju so pokojniku obuli kupljene čevlje iz blaga. V tem kraju so

mrtevega otroka pokrili z belim platnom, ki ga je dobil pri krstu, imenovali so ga »križjek«. Drugače pa se je iz tega platna naredila srajčka za prvo sv. obhajilo. Velikokrat zlasti v poletnem času pa je mrlič »napihovalo« in so postajali modri ter so zaudarjali. »Napihovanje« pomeni razkroj prebavnih organov (jetra, črevesje...) in s tem ustvarjanje plinov, ki zaudarjajo tudi navzven. Napihovanje je tudi znak najsigurnejše smrti. Pokojnik pomodri samo v spodnjih delih telesa, saj se kri seseda po žilah. Če je bil pokojnik obešenec, potem mu pomodri spodnji del telesa – noge, pokojniku, ki je umrl leže, pa pomodri tudi hrbet. Proti zaudarjanju in napihovanju so se branili na različne načine. Na Tinju so pokojniku vlili v usta »kafrovo vodo«⁸ in pod njega dali nekaj ilovice. V Kočnem in v Kalšah pa so jim dali na prsi pilo. Če ga pa je še tudi potem napihnilo, pa so krsto kar zabili. Zaradi neprijetnega vonja so pod *pravdo* postavili »škaf«⁹ vode, da bi nase potegnil neprijetni mrtvaški vonj. V Šmarju so v *škaf* vode dodali še kafro.

V krsto so zraven rožnega venca položili tudi odlikovanja in podobice, če jih je pokojni imel. Nekoč so na Šmartnem nekemu možu, ki je bil strasten kadilec, v krsto položili tudi »fajfo«¹⁰.

V Kalšah so na vhodna vrata, kjer je bil mrlič, pribili smrekove veje, zraven pa postavili križ, ki so ga kasneje odnesli na pogreb. Tako so ljudje že zunaj lahko videli, v kateri hiši imajo mrliča. Na lesenih križih še ni bilo napisa z imenom in priimkom pokojnega. Na njem je bil iz zlate ali srebrne lepenke pritrjen križani bog.

⁸ kafra – strupena bela snov zelo ostrega vonja

⁹ vedro

¹⁰ pipa

Še pred II. svetovno vojno so ljudje vse dneve in noči bedeli zraven pokojnika. Pravijo namreč, da mrliča nikoli ne smeš pustiti samega. V mestih so za to delo posebej najeli ljudi, ki so ponoči »stražili«¹¹. Na vaseh pa to ni bilo potrebno, saj so bile družine številne in so bili domači vseskozi prisotni. Temu pravijo, da gredo molit k mrliču. Ljudje so hodili čez ves dan, vendar se je največ ljudi zbralo zvečer in so ostali vse do jutranjih ur, ker zvečer niso imeli opravkov na kmetijah.

Slika 7: Bedenje pri pokojniku, Sesterže I. 1983

Informatorji se spominjajo, da je bila soba zvečer tako polna, da vsi obiskovalci v njej niso imeli prostora. Nekateri obiskovalci so ob prihodu pozdravili, nekateri ne. Nato so s pušmanovo vejico, ki je bila v kozarcu z blagoslovljeno vodo pokropili pokojnika, ter šele nato izrekli sožalje ožjim sorodnikom. V Šmarju so obiskovalci, ki so prihajali k molitvi za pokojnika, večkrat zaradi neprijetnega vonja žvečili brinove jagode. Ob odhodu pa so zmeraj rekli »srečno ali lahko noč«. Sorodniki pokojnega pa so se zahvalili »boklonej«¹² ker ste prišli molit«. Molit so hodili sorodniki, sosedje, prijatelji, skratka vsi, ki so pokojnega poznali.

Pri bedenju so se večkrat pogovarjali o pokojniku, vendar samo dobro, saj pravijo, da mrliča ne smeš nikoli grajati. V teh poznih nočnih urah so veliko molili ter peli žalostne pesmi. To so bile npr.: »Duša, le pojdi z mano«, »Ko je od mrtvih vstal«. Na Polskavi je nastala pesem, ki jo je spesnila gospa Minka Stegne po resničnem dogodku na Polskavi.

¹¹ bedenje pri pokojniku

¹² hvala

Vse je veselo, vse se raduje,
ko se ta ljuba spomlad približuje,
ko pa pomlad ozeleni,
žalost in groza se oglasi.

Strašno je slišati, ko se začuje,
fara Polskavska, nam tak oznanjuje,
mož bil zjutraj, zdrav in vesel,
opoldne mrtvaški zvon mu je pel.

Zjutraj gresta oče in mati na delo,
z njima pa sinek in hčerka veselo,
to pač nobeden mislil si ni,
da že za njimi smrt prihiti.

Sedma je ura, delo se začne,
tak je navada pri nas za kopače,
pa še ni bila ura devet,
mož je že moral zapustiti ta svet.

Sinek in hčerka sta se jokala,
žena za možem strašno žalovala,
to pa očeta več gor ne zbudi,
duša že proti sodbi hiti.

Vsi obiskovalci pa so bili ob molitvi ponekod tudi postreženi. Na Tinju so si sami lahko odrezali ržen kruh z ovsom, zraven so dobili še sadjevec in meso. Na Kočnem so imeli bel ali črn kruh narezan na krožnikih, zraven pa kuhano ali surovo meso, vino, žganje ali pa tudi nadevane kruhke. Postrežba je bila vsekakor odvisna od premožnosti družine. Nekateri so imeli več, drugi samo kruh in sadjevec, nekateri pa tudi ničesar.

V sobi, kjer je ležal mrlič, so pometali le večje smeti, saj bi drugače bilo preveč zamazano. Domače živali pse in mačke so podili iz sobe, saj se ne bi spodobilo, da bi bili v njej. Vendar se je kljub vsemu večkrat zgodilo, da je v sobo prišel pes, legel pod *pravdo* in ga nikakor niso mogli dobiti ven. Tako je na svojstven način pokazala tudi žival svoje žalovanje. Poznani pa so tudi primeri, ko je na dan pogreba od žalosti poginil domači pes.

V Šmarju pa so podili živali iz sobe, kjer je ležal pokojnik zato, ker so se bali, da ne bi žival pogrizla mrliča. Saj je namreč vonj po mrliču zelo privabljal živali, predvsem mačke.

POGREB

Po protoku 4
 bili na Pohorju
 Pokojnika za
 stopi, ki so
 ali pa kot da
 splošno na
 so imah nava

Slika 8: Pogrebni sprevod v Šmartnem I. 1965

Slika 9: Pogrebni sprevod izpred domačije Frešer I. 1965

Nato se je začel prevod proti cerkvi. Krsto so običajno nosili soseda, predvsem mošči. Če na je umrla deklica, so jo nosila dekleta, ki so bile oblečene v belo.

POGREB

Na pohorju so nosili fantje, široka pa njegov oče. Kar so pa bile bolj otoga, so se večkrat posluževali vozov, ki so jih vlekli konji. Vendar ti hana niso smeli biti domači.

Po preteku 48 ur od pokojnikove smrti so se začele priprave na pogreb. Pogrebi so bili na Pohorju navadno ob 11.uri, v Šmarju pa ob 10.uri.

Pokojnika so najprej odnesli iz sobe na domače dvorišče, kjer so krsto položili na dve klopi, ki sta bili skupaj. Krsto so nesli z nogami naprej, češ da se pokojnik ne bi vračal ali pa kot da bi sam šel ven. Na Pohorju so ponekod z blagoslovljeno vodo pokropili sobo, na Kočnem pa so takoj, ko so dvignili krsto z odra, oder premaknili. V Šmarju so imeli navado, da je brž nekdo sedel na *pravdo*, zato da bi lažje pozabili na svojca.

Slika 10: Zadnje slovo na dvorišču od pokojnice, Virštanj

Na pohorju so nosili fantje, široka pa njegov oče. Kar so pa bile bolj otoga, so se večkrat posluževali vozov, ki so jih vlekli konji. Vendar ti hana niso smeli biti domači.

Na dvorišču so svojci še zadnjič prekrižali in pokropili pokojnika, blagoslovljeno vodo pa zlili po dvorišču. Bližnji sosed je imel ob odprti krsti govor, ki je govoril o pokojnikovem življenju. Če je pokojni bil gospodar ali gospodinja hiše, je nekdo od domačih šel v hlev in spustil – odvezal živino. Vsi pogrebci so na dvorišču dobili vino in potico, nosači pa tudi žganje, saj jih je čakala dolga in naporna pot, posebno na Pohorju. Pozimi pa so ponudili kisló juho (brez nogic). Pokojniku so nato odkrižali roke in jih položili ob telesu ter ga pokrili s *tintuhom*. Tega so pri vzglavju prerezali v obliki križa. Nato se je začelo najbolj boleče delo, zabijanje krste. Zabijali so jo namreč z žebli, kar je zelo odmevalo v tišini. Pravili so, da jim ta zvok zabijanja krste kar para srce. Vijake so začeli uporabljati šele po II. svetovni vojni. Ob tem delu so še najbolj trdnemu človeku prišle solze v oči. Če je pokojnik bil pevec, so mu prijatelji zapeli kakšno žalostno pesem, drugače pa so zmolili očenaš.

Nato se je začel sprevod proti cerkvi. Krsto so običajno nosili sosedge, predvsem moški. Če pa je umrla deklica, so jo nosila dekleta, ki so bile oblečene v belo,

večjo dekle so nosili fantje, otroka pa njegov oče. Ker so pa bile poti dolge, so se večkrat posluževali vozov, ki so jih vlekli konji. Vendar ti konji niso smeli biti domači. Pravili so namreč, da če je mrlič v hiši, je to praznik in se ne sme delati in to je veljalo tudi za živino.

V zimskem času pa so krsto peljali s sanmi. Šele po II. svetovni vojni krst več niso nosili, ampak so jo peljali z mrliškim vozičkom, vendar samo po ravni cesti, čez hribe pa so jo še zmeraj nosili.

Slika 11: Pogrebni sprevod v Šmarju

Ko je sprevod odšel, je v hiši ostalo nekaj ljudi, običajno prijatelji, sosedge, ki so poskrbeli za pripravo sedmine. Zraven kuharic sta bila še dva moška. Pospravili so oder, zribali tla, prezračili sobo in pripravili mize. Zaradi neprijetnega vonja so prižgali borovo smolo ter nekaj vej od »presmeča«¹³. Pri premožnejših družinah so posteljnino ter vse stvari, na katerih je ležal mrlič, sežgali. Zraven teh pokojnikovih stvari so sežgali tudi smeti, ki so jih pometli v sobi, kjer je ležal pokojni. Pri revnejših so sežgali samo *kožuhovno*, saj posteljnine ni bilo veliko. Posteljnino so oprali, vendar je niso smeli ožemati, saj bi potem pokojnika zvijalo. Oprali so tudi mrliški prt in ga shranili, oz. ga vrnilo izposojevalcu.

Pogrebni sprevod se je odvijal po naslednjem vrstnem redu:

- najprej križ pokojnika, ki so ga nato dali na grob in ga je nosil šolar, ki je moral biti istega spola kot pokojnik

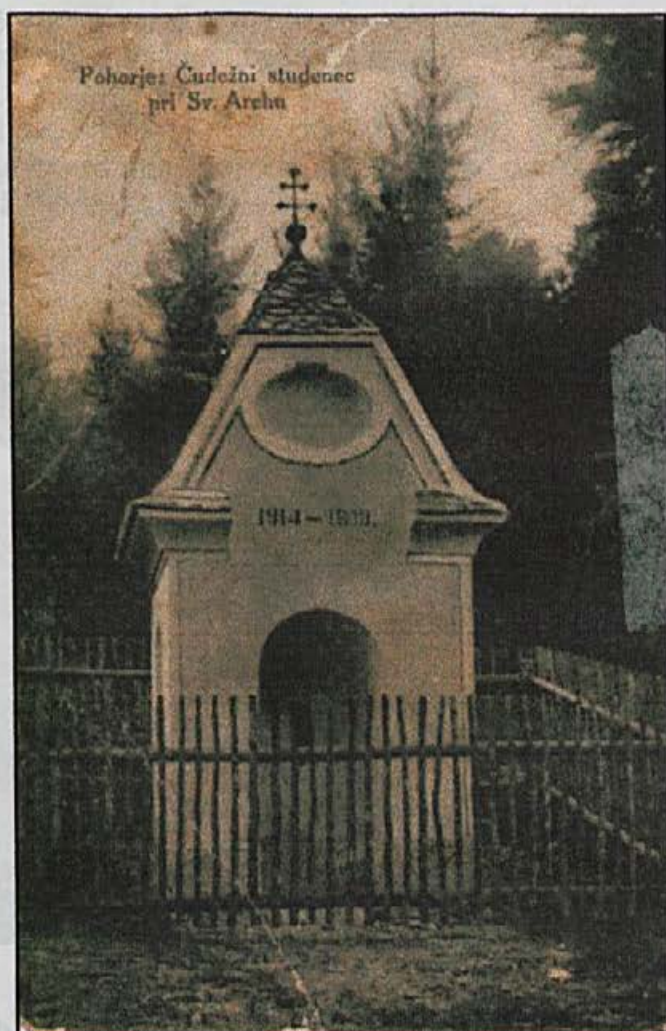
¹³ snop šibja in cvetja za cvetno nedeljo

- moški
- duhovnik s spremstvom (če je duhovnik prišel do pokojnikove hiše)
- krsta
- ožje sorodstvo
- ostali pogrebci

Na krsti je bil venec ožjih sorodnikov, vsi darovalci vencev in cvetja pa so nosili vsak svojega – tistega, ki ga je daroval.

Kadar je bil pokojnik še neporočen so nosači imeli pripet šopek, ki je bil obrnjen navzdol (rožmarin, šmarnica ali nagelj). Pri fantu ali dekletu pa so imeli čez rame pripet bel trak iz papirja. Šopek ali trak so pozneje vrgli v grob.

Nosači so se pri dolgih poteh večkrat menjavali in si odpočili. To so običajno storili ob obcestnih kapelicah ali križih. Ustavili so se za približno 10 minut, imeli krajši govor ali zmolili del rožnega venca. Znano takšno postajališče je na Urhu, kjer je sprevod šel trikrat okoli cerkve, vendar ne pri vsakem pokojniku.

Slika 12: Postajališče pogrebcev pri Sv. Arhu, leta 1932

Ponekod je bilo tudi 12 nosačev, ki so se menjavali, posebno če je bil pokojnik težak ali dolga in težko prehodna pot. Hitrost sprevoda je bila zmeraj odvisna od nosačev. Vendar je bila ta zmeraj hitra, saj so se nosači hoteli čimprej rešiti težkega bremena. Sprevod pa se ni smel pretrgati. Če bi se, bi bil hitro za njim drug mrlič. Pogrebci so se med seboj tiho pogovarjali ali šepetali, posebno ob dolgih poteh. Za pogrebe na Zg. Polskavi je bilo značilno, da je duhovnik čakal sprevod pri kapelici, pri domačiji Hrastnik in se jim tam pridružil. Na Tinju pa je bilo takšno srečanje pri vaškem kostanju.

Sprevod je odšel najprej v cerkev, kjer je bila maša. Krsto so v cerkev nesli z nogami naprej in jo postavili pred oltar. Pri maši je bilo tudi darovanje okrog oltarja, danes pa pobirajo denar po cerkvi. Po končani maši pa so krsto obrnili in šli zopet z nogami naprej skozi vrata na pokopališče. Pri nas pokopališče imenujemo *britof*. Tisti čas so odšli v cerkev vsi, razen morda nekaterih nosačev, ki so bili utrujeni in so se šli okrepit v bližnjo gostilno.

Grob za pokojnega so skopali sosedje, v nekaterih krajih pa so za to delo imeli grobarja. Za samomorilce so imeli posebej prostor. Te so pokopali ob obzidju ali ob strani pokopališča. Pokopali so jih tudi bolj preprosto in ni bilo maše, sicer pa je bilo vse odvisno od duhovnika. Marsikateri duhovnik je tudi te ljudi naskrivaj pokropil. Tudi ob odprtem grobu so imeli govore. Tega je imel duhovnik in kakšen sorodnik, ki je povedal njegov življenjepis, cerkveni pevci pa so zapeli žalostinko.

Slika 13: Govor ob odprtem grobu v Šmarju

Nato so položili krsto v grob. Duhovnik je trikrat vrgel z lopatico zemljo in rekel: »Spomni se, človek, da si prah in se v prah spet povrneš!« Ostali pogrebci so z roko

prijeli zemljo, jo poljubili in vrgli v grob, češ da mu je zemlja lažja in ga ne bi tiščala. Ravno obratno pa je bilo na Tinju. Tam so pravili, da je zemlja, ki jo domač človek vrže v grob, najtežja. Prav povsod pa so metali v grob cvetje, trakove in šopke.

Grob je običajno zagrebel tisti, ki ga je skopal. To so bili sosede, grobar, ponekod pa tudi vaščani.

Nekateri domači pregovori:

- Kadar za nekim pokojnikom dolgo ni bilo naslednjega, so pravili, da je ta dolgo na straži
- Če je na dan pogreba deževalo, da je pokojnik rad pil
- Če je na dan pogreba nastala nevihta, je pokojnik bil grešnik

Slika 14: Pogreb iz leta 1965

Obdarovanja pogrebcev pred cerkvijo v naših krajih ni bilo. Informator pa se spomni dogodka, ki se je zgodil na Šmartnem:

Neki kmet in gostilničar sta bila zelo dobra prijatelja. Dogovorila sta se, da bosta tudi na grobu zadnjič spila vino. Čez nekaj let prvi umre gostilničar. Na dan pogreba prinese kmet pred njegov grob vino ter ga ponudi vsem pogrebcev. Tako so vsi pogrebci pred grobom spili.

Sorodniki pokojnega so na pogrebu večkrat ugotavljali, kdo ni prišel. Posebno užaljeni so bili, če na pogrebu ni bilo sosedov ali daljnih sorodnikov. Vzroki, če kogar ni bilo, pa so bili različni. Največji je bil dolga pot, saj ni bilo prevoznih sredstev. Zvečer na dan pogreba so hodili molit na grob le tisti, ki so bili blizu pokopališča (predvsem na Tinju in Šmarju), v ostalih krajih pa ne, saj so bili na sedmini.

K pogrebniemu obredu je spadala tudi maša, ki se je do II. svetovne vojne imenovala *maša zadušnica*, danes pa se imenuje samo maša. Danes je maša zadušnica takrat, kadar pri pogrebni obredu ni maše in je le-ta naslednji ali drugi dan (predvsem v mestih). Maše so naročili in plačali svojci, prijatelji ali sosedge. Pred vojno je maša s petjem znašala 10 dinarjev.

Žalovanje za pokojnikom je trajalo 6 do 12 mesecev. Žalovale pa so navadno bolj ženske. To žalovanje si opazil že navzven, saj so v tem času hodili oblečeni v črnino. Nekatero ženske pa so črnino obdržale do svoje smrti. V času žalovanja ljudje niso hodili v vesele družbe, plese in veselice. Dovoljeno jim je bilo le romanje na božje poti.

Pokojnika na Pohorju niso fotografirali saj pravijo, da mrliča ne smeš slikati, da se ti ohrani v spominu takšen kot je bil. V Šmarju, od koder imava tudi največ fotografij s pokojniki na pravdi, pa te navade niso imeli.

SEDMINA

Sedmine so običajno imeli v hiši pokojnega. Sobo so za to med časom pogreba pripravili sosedge, ki so prav tako poskrbeli za hrano - sedmino. Jedilnik na sedmini pa se je moral razlikovati od jedilnika na poroki. Zato niso smeli ponuditi drobnega peciva, le potico. V Kalšah in Tinju so vabili sorodnike na sedmino po pogrebu, prav tako tudi nosače, ki so bili običajno sorodniki ali sosedge. V Šmarju pa so imeli sedmino sedmi dan po maši (ta je bila zjutraj). Zato so določene pogrebce – sorodnike, sosede, nosače povabili po pogrebu v gostilno le na kozarček vina.

Za pevce je bila povsod navada, da so jim na dan pogreba poslali «južino»¹⁴ in pijačo.

Na sedmini nato ne pozabijo na rajnega, saj mu postavijo na mizo kruh in vino. Na Tinju in v Šmarju mu postavijo na mizo poln kozarec vina in na vrh še kos kruha. V Kalšah pa postavijo liter vina in čezenj »šnito«¹⁵ kruha pred hišni križ. To vino in kruh pa je dobil tisti, ki je prvi prišel k hiši. Informatorji se še spominjajo, kako zelo neprijeten občutek so imeli, če so slučajno oni bili tisti prvi obiskovalci, ki so morali jesti namesto rajnega.

V Šmarju so poznali tale rek :

Če duša trpi – je hitro žejna (takrat pride hitro prvi obiskovalec)

če pa je duša srečna, pa prvega obiskovalca dolgo ni.

V hiši pokojnega so prižgali tudi svečo na spomin za rajnega. V Šmarju je gorela sveča do sedmine, na Tinju in v Kalšah pa po osem dni. Gorela mu je z namenom –

¹⁴ malico

¹⁵ kos

naj mu sveti večna luč. V Kalšah je bila navada, da so pogrebce povabili tudi osmi dan k maši ter nato še k pojedini. K maši so običajno osmi dan šli domači, bližnji sosedi ter tisti, ki na dan pogreba niso mogli priti. Poleg maše sedmi ali osmi dan so imeli tudi obletne maše, ki so jih obiskovali v glavnem domači ter ljudje, s katerimi se je rajni dobro razumel.

GROB

Za grob so poskrbeli svojci rajnega. Ko se je grob posedel so nanj posadili rože. Običajno so bili to grobovi brez okvirja – le kup zemlje s posajenimi rožami, redki so imeli lesene okvirje, le najbolj premožni npr. trgovci, se spominja informatorka iz Šmarja pri Jelšah, so imeli kamnit spomenik. Spominja se, da je bila na pogrebu vaškega trgovca in še isto leto so mu postavili velik kamnit spomenik – ta je bil tudi prvi kamnit spomenik na šmarskem pokopališču. Drugače pa so bili na grobovih kar dolgo časa leseni križi brez imen, vmes pa se je našel tudi kakšen železen križ. Bilo pa je tudi obdobje, ko so dajali na grobove same železne križe – to je bilo obdobje stare Jugoslavije. Kamniti grobovi in spomeniki so se začeli množično pojavljati pred približno 25. leti.

Slika 15: Grob z železnim križem na Zg.Polskavi

TUMBA

DANES

Na pokojne so se nekoč spominjali tudi s »tumbo«¹⁶. To so naredili v cerkvi za 1. in 2. novembra. Ukinili pa so jo po II.vatikanskem koncilu (l. 1962 - 1965). Tumba je iz desk zbita krsta, prekrita s črnim prtom, ki ima na sredi bel križ. Na njo so postavili lobanjo in prekrizane človeške kosti. To so postavili v cerkev pred oltar, jo pokropili, molili in zraven uporabljali kadila.

Slika 16: Ponazorjena tumba, kakršna je bila nekoč na Zg. Polskavi

¹⁶ črno pregrnjen oder z nakazano krsto

DANES

Nekoč so vsi pogrebi bili cerkveni in ni bilo civilnih pogrebov. Civilni pogreb se od cerkvenega razlikuje po tem, da ni prisoten duhovnik in ni maše. V naših krajih tako še zmeraj prevladujejo cerkveni pogrebi. Na Tinju npr. še sploh ni bilo civilnega pogreba – pravi duhovnik s Tinja, ki v tej fari dela že 23 let. Na Zg. Polskavi so v zadnjih 14 letih bili 3 civilni pogrebi. V naši občini je tako le 1-5 % civilnih pogrebov. So pa današnji čas zelo prisotne druge vere (jehovci, evangelisti...), ki imajo svoje navade.

Krste so danes tudi že obložene s posebno posteljino (goba preoblečena z blagom) in v njih ni več skobjencev. Od II.svetovne vojne dalje pa morajo pokojnika dajati v posebno razgradljive plastične vrečke, le-te pa v krsto. Za prevoze pokojnika oz., če je imel kakšno nalezljivo bolezen, pa uporabljajo pocinkane vložke, v katere dajo pokojnika. Kmalu bo pri nas v prodaji tudi posebna obleka za pokojnike - *talar*.

Tudi vrstni red pogrebnega sprevoda je za našo občino posebej predpisan. Ta je izšel v Uradnem listu, 21.oktobra 1988 in je naslednji:

- slovenska zastava z žalnim trakom ali črna zastava, če je pokojnik tujec
- prapori (razna društva, gasilci, lovci...)
- godba
- pevci
- moški
- nosilci vencev (velikokrat jih peljejo do groba s posebnim vozičkom) in odlikovanj
- križ s priimkom in imenom ali drug verski simbol
- duhovnik
- krsta ali žara
- svojci
- ženske in ostali

Najbolj pogoste žalostinke, ki jih danes pojejo ob grobu, so :

- Čej so tiste stezice
- Lipa zelenela je
- Gozdič je že zelen
- Večernica
- Polje kdo bo tebe ljubil
- O mamica
- Kje je moj mili dom

Današnji čas pa se vse bolj uveljavljajo *žare*, to so posode z upepeljenimi posmrtnimi ostanki pokojnika. V ta namen danes gradijo posebne žarne zidove.

Slika 17: Žarni zid na Zg. Polskavi

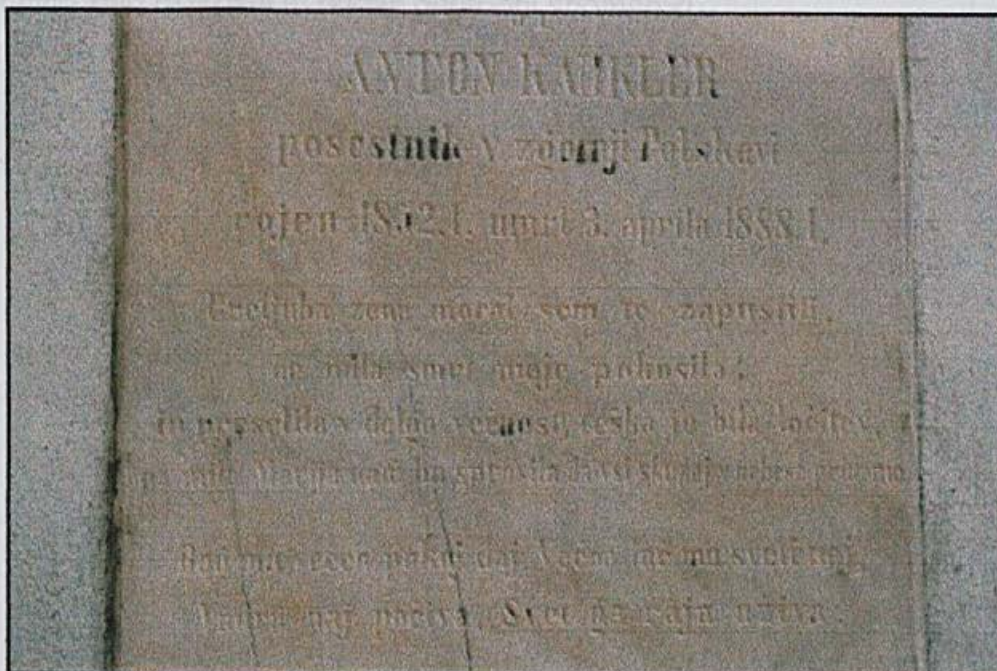

Slika 18: Mliška vežica nekoč na Zg. Polskavi, danes v obnavljanju

Slika 19: Nova mrliška vežica na Zg. Polskavi

Pokopališča na se gleda var, navad in kultur pa avstlu med saboj zelo razlikujeta. Pri nas najpogosteje uporabljajo kamniti nagrobni spomeniki, ki so običajno izdelani iz lokalnega kamna. V Avstriji pa so bolj priljubljeni leseni križji, ki so tudi bolj preprosti in enostavni. Pri nas najpogosteje uporabljajo kamniti nagrobni spomeniki, ki so običajno izdelani iz lokalnega kamna.

Slika 20: Napis na kamnitem nagrobnem spomeniku na Zg. Polskavi

Slika 21: Pokopališče na Šmarinuh l. 1955 – sami leseni križi

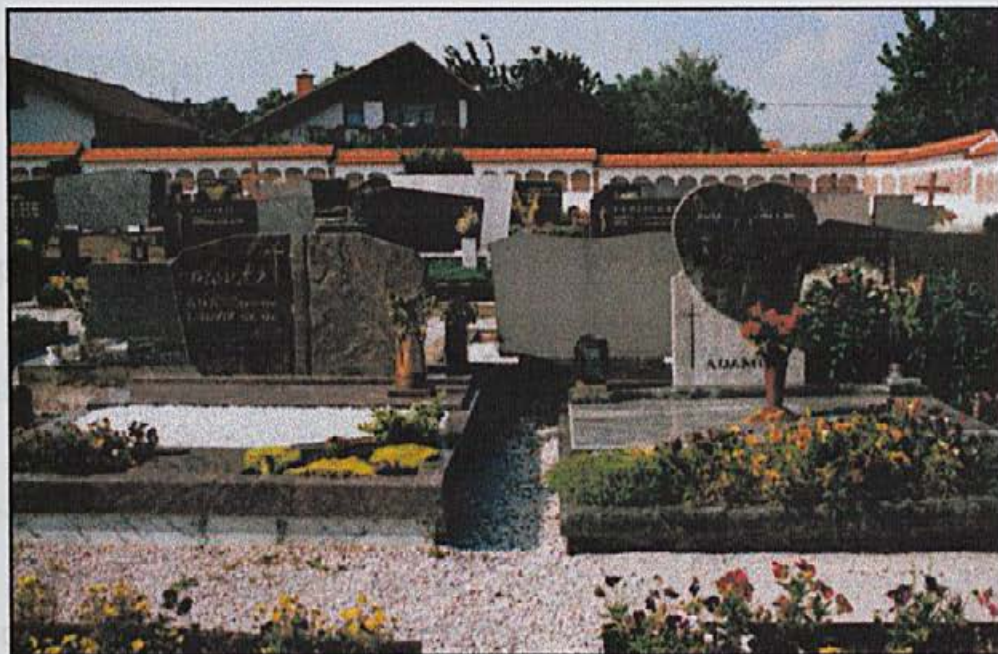

Slika 21: Spominske plošče padlim med NOB na Zg. Polskavi

Pokopališča pa se glede ver, navad in kultur po svetu med seboj zelo razlikujejo. Pri nas nastajajo zelo razkošni in bogati nagrobni spomeniki.

Slika 22: Pokopališče na Šmartnem I. 1965 – sami leseni križi

Slika 23: Pokopališče danes na Zg. Polskavi

Slika 24: Grobnica na Zg. Polskavi

FOTOGRAFIJE:

INFORMATORJI:

- Slika 1: fotografija Brada Tomazin
- Slika 2: lastnik fotografije Hostnik Marija iz Šmarja pri Jelšah
- **ČERNENŠEK IVAN**, rojen 25.08.1931 v Stogovcih, duhovnik v župniji Gornja Polskava
- **FREŠER ŠTEFAN**, rojen 06.12.1920 v Kalšah, kmetovalec v Kalšah 19, danes upokojenec
- **GAŠPERIČ RUDOLF**, rojen 07.02.1917 v Kraljevici, duhovnik na Velikem Tinju
- **HOSTNIK NEŽA**, rojena 25.12.1911 v Šmarju pri Jelšah, upokojenka živeča v Slov.Bistrici
- **LESKOVAR FRANC**, rojen 05.09.1922 v Kočnem, kmetovalec v Kočnem 2, danes upokojenec
- **PANEK D.O.O.**, pogrebno podjetje na Zg.Polskavi
- **SLAČEK JOŽE**, rojen 04.02.1931 v Mariboru, upokojeni zdravnik v Slov. Bistrici
- **STEGNE MINKA**, rojena 10.10.1925 na Urhu, gospodinja na Tinjski Gori 52

FOTOGRAFIJE:

- Slika 1: fotografirala Breda Tomazin
- Slika 2: lastnik fotografije Hostnik Marija iz Šmarja pri Jelšah
- Slika 3: fotografirala Janita Šuntner
- Slika 4: fotografirala Janita Šuntner
- Slika 5: lastnik fotografije Hostnik Marija iz Šmarja pri Jelšah
- Slika 6: lastnik fotografije Hostnik Marija iz Šmarja pri Jelšah
- Slika 7: lastnik g.Frešer Štefan iz Kalš
- Slika 8: lastnik g.Frešer Štefan iz Kalš
- Slika 9: lastnik g.Frešer Štefan iz Kalš
- Slika 10: lastnik Hostnik Marija iz Šmarja pri Jelšah
- Slika 11: lastnik Hostnik Marija iz Šmarja pri Jelšah
- Slika 12: lastnik Frešer Štefan iz Kalš
- Slika 13: lastnik Hostnik Marija iz Šmarja pri Jelšah
- Slika 14: lastnik Frešer Štefan iz Kalš
- Slika 15: fotografirala Janita Šuntner
- Slika 16: fotografirala Breda Tomazin
- Slika 17: fotografirala Breda Tomazin
- Slika 18: fotografirala Janita Šuntner
- Slika 19: fotografirala Janita Šuntner
- Slika 20: fotografirala Breda Tomazin
- Slika 21: fotografirala Breda Tomazin
- Slika 22: lastnik g.Frešer Štefan iz Kalš
- Slika 23: fotografirala Breda Tomazin
- Slika 24: fotografirala Breda Tomazin

Knjižnica J. Vošnjaka Sl. Bistrica
Slovenska Bistrica

ar 39

ŠUNINER J.

Kar ste

0086652

COBISS *